ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ *)

Ἤτοι

ΤΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ ΚΑΙ
Ο ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ ΣΥΓΓΕΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΥ ΔΕΣΜΟΣ

ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ, ΔΡΟΣ Θ. ΚΑΙ Φ.

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

α ΣΥΓΓΕΝΙΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ ΕΥΦΗΜΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ

Μακρὰν ὁδὸν ὡδεύσαμεν, θὰ εἴπῃ τις, καὶ περὶ συγγενείας τοῦ οἴκου τοῦ Ἀμφιλοχίου πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ οὐδὲν διελάβομεν. Ἐξεθέσαμεν τὰ γεγονότα κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν τῶν ἑρμηνευομένων πηγῶν, ἐν γνώσει ὅτι ἐν τῇ ὁδῷ ἡμῶν ταύτῃ θὰ συναντήσωμεν τὰ διὰ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος πηγαῖα τεκμήρια. Ἦλθε δὲ νῦν καιρός, ἵνα ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος προσαγάγω τὰς ἐκ τῶν πηγῶν ἀποδείξεις, δι᾿ ὧν ὁ συγγενικὸς δεσμὸς τοῦ οἴκου τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀμφιλοχίου βεβαιοῦται καὶ τεκμαίρεται. Καὶ ἵνα καθ᾿ Ὅμηρον εἴπω, «αὐτὰρ ἐγὼ δείξω ὁδὸν ἠδὲ ἕκαστα σημανέω» [1].

Ῥητὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ συγγενικοῦ τούτου δεσμοῦ μίαν καὶ μόνην εὕρομεν ἐν τῇ ΣΛ′ (=230) ἐπιστολῇ τοῦ Γρηγορίου, τῇ ἐπισταλείσῃ τῷ Θεοδοσίῳ ἢ Θεοδώρῳ, πατρὶ τῆς μνηστῆς τοῦ Εὐφημίου [2]. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ καθ᾿ ἑαυτὴν σπουδαία οὖσα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἐνταῦθα ζήτητα ἀδιαφιλονεικήτως μαρτυροῦσα, ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην ἀπόδειξιν τοῦ ἐν ἀρχῇ τεθέντος ἰσχυρισμοῦ ἡμῶν, ἤτοι τῆς ὑφισταμένης πράγματι στενῆς συγγενείας τοῦ οἴκου τοῦ Γρηγορίου μετὰ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀμφιλοχίου. Ἐν τῇ πολυτίμῳ λοιπὸν ἐπιστολῇ ταύτῃ, τῇ ἐν ἔτει 370 γραφείσῃ, ἐπ᾿ εὐκαιρίᾳ τῆς γενομένης μνηστείας τοῦ Εὐφημίου μετὰ τῆς κόρης τοῦ Θεοδοσίου ἢ Θεοδώρου, ὁ Γρηγόριος τὰ ἑξῆς ἀξιοσπούδαστα γράφει: «Ἦν ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους φιλία καθαρά τε καὶ ἄδολος (πρᾶγμα τῶν σπανίων νῦν μάλιστα, καὶ παρ᾿ ὀλίγοις εὑρισκόμενον), καὶ ταύτην ἡμῖν ἐποίει οὔτε συγγένεια τοσοῦτον, οὔτε κοινωνία πατρίδος, οὔτε, ὅ φησιν Ὅμηρος, ὁμηλικίη ἐρατεινή, ὅσον ὁμοτροπία, καὶ τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν· ὃ μάλιστα πήγνυσι τὰς φιλίας, καὶ βεβαιοτέρας ἐργάζεται». Ἄξια ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι τὰ ἑξῆς σημεῖα τῆς ἀνωτέρω παραγράφου τῆς ἐπιστολῆς: α) Ὁ Γρηγόριος πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι συνεδέετο μετὰ τοῦ πατρὸς τῆς μνηστῆς τοῦ Εὐφημίου, ἤτοι τοῦ Θεοδοσίου ἢ Θεοδώρου, καὶ

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σ. 102.

1. Ὀμ. μ, 24. 2. Migne, PG 37. 372/3.

πρὶν τῆς μνηστείας διὰ φιλίας· β) ὅτι προϋφίστατο συγγενικός τις δεσμὸς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν· γ) ὅτι κοινὴν πατρίδα εἶχον, τὴν Διοκαισάρειαν, ἴσως, ἢ Ναζιανζόν· δ) ὅτι ὁμήλικες ἦσαν, ἤτοι τεσσαρακονταετεῖς, ἐφ' ὅσον ὁ μὲν Γρηγόριος, ὡς εἴπομεν, ἐγεννήθη τῷ 329/30, ἡ δὲ παροῦσα ἐπιστολὴ ἀπεστάλη τῷ 370· ε) ὅτι τὸν δεσμὸν τῆς φιλίας καθίστα στενώτερον ἡ «ὁμοτροπία καὶ τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν», ὅπερ σημαίνει, ἐὰν μὴ σφάλλω, ὅτι καὶ ὁ Θεοδόσιος ἢ Θεόδωρος ἦτο εὐσεβὴς χριστιανὸς καὶ ἤθους ἀδιαβλήτου. Μετὰ τὴν φιλικωτάτην ταύτην προσφώνησιν τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν καλὸν Θεοδόσιον ἢ Θεόδωρον ἀκολουθεῖ ῥητὴ ὁμολογία καὶ ἀδιαφιλονείκητος μαρτυρία τοῦ Γρηγορίου περὶ τοῦ στενοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ του μετὰ τοῦ μνηστῆρος Εὐφημίου: «Νῦν καὶ τὰ γένη συνάπτεται (σὺν Θεῷ δὴ ὁ λόγος), ἵνα τῇ φιλίᾳ προσθήκη γένηται, καὶ μᾶλλον ὦμεν ἀλλήλων. Καὶ τοῦτο πραγματεύεται φίλτρῳ δικαίῳ βοηθῶν ὁ Θεός». Εἶναι ἐκτὸς οἱασδήποτε ἀμφιβολίας ὅτι ὁ Γρηγόριος τὸν διὰ τοῦ Εὐφημίου δεσμὸν μετὰ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοδοσίου-Θεοδώρου θεωρεῖ δεσμὸν καὶ τοῦ ἰδίου «γένους». Οὕτω δὲ διὰ τοῦ νέου συγγενικοῦ δεσμοῦ ὁ τῆς προϋφισταμένης φιλίας δεσμὸς θ' ἀποβῇ στενώτερος καὶ οἰκειότερος. Ἀλλ' ἔτι σαφέστερον περαιτέρω ὁ Γρηγόριος τὴν πρὸς τὸν Εὐφήμιον συγγένειαν αὐτοῦ διαδηλῶν καὶ τοῦτον «γλυκύτατον υἱὸν» αὐτοῦ καλῶν διαφαίνεται ἡ πρὸς τὸν Εὐφήμιον συγγένεια τοῦ Γρηγορίου καὶ ἄρα καὶ τῷ διὰ τοῦ νέου δεσμοῦ τῆς ἀγχιστείας συνδεομένῳ οἴκῳ τοῦ Θεοδοσίου-Θεοδώρου δι' ὧν ὁ Γρηγόριος λέγει, ἐπευχόμενος, ὅπως ὁ μὲν Θεοδόσιος-Θεόδωρος ἔχῃ διὰ τοῦ Εὐφημίου καὶ τὸ γένος τοῦ Γρηγορίου οἰκεῖον, διὰ δὲ τῆς κόρης τοῦ Θεοδοσίου-Θεοδώρου ἔχωσι καὶ οὗτοι τὴν πρὸς τὸν Θεοδόσιον-Θεόδωρον οἰκειότητα. Σαφέστερον δὲν ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ ὁ Γρηγόριος, μάλιστα ἐν ἐπιστολῇ, ἐν ᾗ δὲν προὐτίθετο ποσῶς νὰ ἐκθέσῃ τὴν μετὰ τοῦ Εὐφημίου συγγένειαν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ παρεμβάλλει καὶ τὰ τόσον δι' ἡμᾶς σήμερον σπουδαιότατα καὶ διαφωτιστικώτατα διὰ τὸ ἡμέτερον ζήτημα ταῦτα: «Ἔχε οὖν καὶ ἡμᾶς διὰ τοῦ γλυκυτάτου υἱοῦ ἡμῶν Εὐφημίου καὶ ἔχομεν ὑμᾶς διὰ τῆς γλυκυτάτης θυγατρὸς ὑμῶν. Τὸ δὲ ἑξῆς, οὐκ οἶδα ὑπὲρ τίνος μᾶλλον, ἢ τίνι διαλεχθῶ, ὑπὲρ τοῦ νέου τῇ ὑμετέρᾳ τιμιότητι, ἢ τῷ νέῳ περὶ ὑμῶν. Εὔνοια γὰρ πατρὸς τέκνοις ὁμότιμος. Πλὴν ἐπεύχομαι ὑμῖν ἐπὶ παντὶ βελτίστῳ γενέσθαι τὴν συζυγίαν, καὶ οἵαν εἰκός, Θεοῦ συναρμόζοντος».

Ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς ἐπεστείλατο ὁ Γρηγόριος καὶ ἑτέραν ἐπιστολήν: «Εὐσεβίῳ φίλῳ»[1]. Διὰ ταύτης ὁ Γρηγόριος δικαιολογεῖται ὅτι κωλύεται νὰ παραστῇ εἰς τοὺς γάμους τῆς Εὐωπίας— οὕτως καλεῖται ἡ νύμφη—παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀρ-

1. Migne, PG 37, 373/4, ἐπιστ. ΣΛΑ (=231).

ρωστίας. Τὸ πνεῦμα καθόλου τῆς ἐπιστολῆς ἀποδεικνύει ὅτι περὶ τοῦ γάμου τοῦ Εὐφημίου μετὰ τῆς Εὐωπίας κόρης τοῦ Θεοδοσίου—Θεοδώρου πρόκειται. Καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ Migne ἐν τῷ ἐν τέλει τοῦ 38 τόμου ὀνομαστικῷ πίνακι, ἐν λ. «Evopia» δέχεται τοῦτο: «Evopia conjux Euphemio data». Περὶ τοῦ εἰς ὃν ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται προσώπου τοῦ Εὐσεβίου, οὐδὲν ἐκ τῶν πηγῶν ἔχομεν νὰ προσκομίσωμεν διασαφητικόν, εἰμὴ ὅτι πρόκειται, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ πνεύματος καθόλου τῆς ἐπιστολῆς, περὶ στενοῦ συγγενοῦς τῆς Εὐωπίας. Ἰδοὺ καὶ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς: «Εὐώπιον ἡ φιλτάτη, καὶ γάμου καιρός, καὶ βίου κρηπίς, καὶ πατέρων εὐχαὶ πληρούμεναι. Ἡμεῖς δὲ ἄπεσμεν, οὓς μάλιστα παρεῖναι καὶ συνεύχεσθαι δίκαιον ἦν. Καί τοι καὶ ὑπεσχόμην, τὸ γὰρ ἐλπίζειν ὑπῆν τῷ ποθεῖν· ἱκανὸν γὰρ ἀπάτην τὸ βούλεσθαι. Καὶ πολλάκις μὲν ὁρμήσας, τέλος ἡττήθην τῆς ἀρρωστίας. Ἄλλοι μὲν οὖν καλείτωσαν ἔρωτας (ἐπειδὴ γαμικὸν καὶ τὸ παίζειν), καὶ παρθένου κάλλος γραφέτωσαν, καὶ νυμφίου χάριν ἀντεγειρέτωσαν, καὶ βαλλέτωσαν λόγοις μετὰ τῶν ἀνθῶν τὰς παστάδας. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν προσᾴσω τὸν ἐμὸν ἐπιθαλάμιον. Εὐλογήσαι ὑμᾶς Κύριος ἐκ Σιών, καὶ αὐτὸς ἁρμόσαι τὴν συζυγίαν, καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου (Ψαλμ. 127, 5.6), οὐ πολὺ δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ κρείσσονας. Τἄλλα δὲ ὑμῖν μελέτω, καὶ στεφανούτω πατήρ, ὡς ηὔξατο. Τοῦτο γὰρ καὶ εἴπου γάμοις παραγεγόναμεν, ἐτυπώσαμεν· ἐκείνων μὲν εἶναι τοὺς στεφάνους, ἡμῶν δὲ τὰς εὐχάς, ἃς οἶδα μὴ τόποις ὁριζομένας». Ὡς βλέπει τις ἡ ἐπιστολὴ δὲν παρέχει ἐνδείξεις πρὸς διαφώτισιν καὶ τοῦ ἀποδέκτου καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς ἐνταῦθα ζητήματος τῆς συγγενείας τοῦ Γρηγορίου μετὰ τοῦ Εὐφημίου, ὡς καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοδοσίου—Θεοδώρου. Ὁμιλεῖ πνευματικώτερον καὶ ὡς θὰ ἔγραφε χριστιανὸς Ἱεράρχης τοῖς γάμοις καλούμενος.

Ἐν συνεχείᾳ καὶ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εὕρηται παρὰ Migne ἐκδεδομένη καὶ ἡ ἀριθ. ΣΛΒ′ (=232) τῷ «Διοκλεῖ» ἐπισταλεῖσα ἐπιστολή, καὶ αὕτη περὶ γάμου ἐπικειμένου ὁμιλοῦσα. Ἀλλ' ἡ ἐν ἀρχῇ φράσις: «Οὔτε κεκλήμεθα πρὸς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς ἡμῶν, καὶ πάρεσμεν, καὶ συνεορτάζοντες, καὶ συμπροθυμούμενοι, καὶ ἐπευχόμενοι πᾶν ὑμῖν ὃ κάλλιστον» μὲ ἤγαγεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῶν γάμων τοῦ Εὐφημίου καὶ τῆς Εὐωπίας, ἀλλὰ περὶ ἑτέρου γάμου, κόρης γνωστῆς ἢ καὶ συγγενοῦς τῷ Γρηγορίῳ. Διότι, ἐνῷ ἐν ταῖς δυσὶν ἀνωτέρω καταχωρισθείσαις ἐπιστολαῖς τῷ Θεοδοσίῳ ἢ Θεοδώρῳ καὶ τῷ Εὐσεβίῳ φίλῳ ἐπισταλείσαις διαφαίνεται ὅτι ὁ Γρηγόριος καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἐκλήθη τοῖς γάμοις καὶ μόνον ἕνεκα τῆς ἀσθενείας δὲν ἠδύνατο νὰ παρευρεθῇ εἰς αὐτούς, ἀρκούντως διὰ τοῦτο δικαιολογούμενος, ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ, τῷ «Διοκλεῖ» ἐπισταλείσῃ, ῥητῶς λέγει ὁ Γρηγόριος ὅτι δὲν ἐκλήθη εἰς τοὺς γάμους: «Οὔτε κεκλήμεθα πρὸς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς

ἡμῶν». Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, βλέπει τις καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ καὶ ἀναγνωρίζει τὸν μέγαν ἠθικολόγον Ἱεράρχην, τὸν Γρηγόριον, μὴ παρασυρόμενον ὑπὸ τῆς χαρᾶς τῶν γάμων πεφιλημένων του προσώπων καὶ μὴ ὑποχωροῦντα εἰς συμβιβασμούς, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν πάλαι τε καὶ νῦν ἔτι κρατοῦσαν συνήθειαν τῆς κατὰ τὸν γάμον ἀκράτου εὐωχίας καὶ ἐφαμάρτου διασκεδάσεως, ἀλλὰ σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς ἀπαγορεύοντα τὰς ἀντιχριστιανικὰς ταύτας συνηθείας καὶ συνιστῶντα εὐκοσμίαν καὶ σεμνότητα: «Δεῖ γὰρ ὥσπερ τἄλλα πάντα, οὕτω καὶ τοὺς γάμους Χριστιανῶν ἔχειν τὸ εὔκοσμον· κόσμος δὲ ἡ σεμνότης»[1].

β' ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΥΦΗΜΙΩΝ

Ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη νὰ διευκρινισθῇ καὶ ἕτερον πρόβλημα, ἐκ τῆς μελέτης τῶν οἰκείων πηγῶν προβαλλόμενον. Πότερον, ὁ Εὐφήμιος ὁ τοῦ Ἀμφιλοχίου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐννέα ἐπιτάφια τοῦ Γρηγορίου ὑπ' ἀριθ. ΚΗ'—ΛϚ', ὡς καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τῷ Θεοδοσίῳ ἢ Θεοδώρῳ ὑπ' ἀριθ. ΣΛ' (=230) καὶ τῷ Εὐσεβίῳ ὑπ' ἀριθ. ΣΛΑ' (=231), αἱ ἀνωτέρω καταχωρισθεῖσαι καὶ περὶ τοῦ γάμου αὐτοῦ διαλαμβάνουσαι καὶ ἐν ἔτει 370/1, ὡς καὶ τὰ ἐπιτάφια, γραφεῖσαι, εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς μετὰ τοῦ ἐν ἐπιστολαῖς ΠΓ' (=83) τοῦ 380 ἔτους καὶ ΡΓ' (=103) τοῦ 382 ἔτους, ὡς καὶ τῇ Διαθήκῃ[2] τοῦ ἁγίου Γρηγορίου μνημονευομένου ἢ τοὐναντίον πρόκειται περὶ δύο διαφόρων ὁμωνύμων προσώπων; Καὶ ἁπλῆ ἀνάγνωσις τῶν πηγῶν πείθει ὅτι οὐχὶ περὶ ἑνός, ἀλλὰ περὶ δύο Εὐφημίων πρόκειται, ἀμφοτέρων συγγενῶν τοῦ Γρηγορίου. Ὁ τοῦ Ἀμφιλοχίου Εὐφήμιος, ὡς ἀνωτέρω ἐδείξαμεν, ἀπεβίωσε μεταξὺ τοῦ 370 καὶ 371 ἔτους καὶ μάλιστα ὅτε ἐπὶ θύραις ὁ γάμος αὐτοῦ ἦτο. Ἐπὶ πλέον ὁ ἡμέτερος Εὐφήμιος ἀπεβίωσε πολὺ πρὶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμφιλοχίου. Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῆς ἐπιστ. ΞΓ' (63) τοῦ Γρηγορίου, τῷ Ἀμφιλοχίῳ πατρὶ ἀποσταλείσῃ ἐν ἔτει 374, δι' ἧς ὁ Γρηγόριος ζητεῖ νὰ ἄρῃ τὰς ἐναντίον του κατηγορίας τοῦ θείου αὐτοῦ Ἀμφιλοχίου ἐπὶ τῇ ἀνυψώσει τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ του Ἀμφιλοχίου εἰς μητροπολίτην Ἰκονίου καὶ νὰ κατευνάσῃ τὸν ὀργισθέντα πατέρα, ἀποδίδοντα τὴν ἀνύψωσιν τοῦ υἱοῦ του εἰς αὐτὸν τὸν Γρηγόριον καὶ θεωροῦντα τὴν εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον ἀφιέρωσιν τοῦ υἱοῦ του ἰδίαν ἀπώλειαν *τοῦ μόνου προστάτου* ἐν τοῖς γηρατείοις του[3]. Ἀσφαλῶς ὁ πατὴρ Ἀμφιλόχιος δὲν θὰ παρεπονεῖτο ὅτι ἀπώλεσε τὸν μόνον προστατεύσοντα ἐν τοῖς γηρατείοις του διὰ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ υἱοῦ του Ἀμφιλοχίου εἰς μητροπολίτην Ἰκονίου, ἐὰν ἐπέζῃ ὁ ἕτερος τῶν υἱῶν του, ἤτοι ὁ Εὐφήμιος. Ὡς δὲ θὰ ἴδωμεν οὔτε ἡ κόρη Θεοδοσία ἦτο ἐν Καισαρείᾳ, διότι αὕτη ἦλθεν εἰς Κων]πολιν, ἔνθα ἀνεδέξατο τὴν παίδευσιν τῆς περιφήμου Ὀλυμπιάδος[4]. Τοὐναντίον ὁ ἕτερος Εὐφήμιος συνιστᾶται τῷ

1. Migne, PG 37, 376 A. 2. Migne, PG 37, 393A. Ἴδε καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐν Migne, PG 37, 157, 204A. 372/3. Τὰ ἐπιτάφια ἴδε ἐν Migne, PG 38, 24/29.
3. Migne, PG 37, 124/5. 4. Περὶ Ὀλυμπιάδος λόγον ποιούμεθα ἐν τῷ περὶ Θεοδοσίας κεφαλαίῳ κατωτέρω.

Παλλαδίῳ ἐν τῇ ἐπιστ. ΡΓ' (=103)[1] οὐ μόνον καὶ διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ δυσχερείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὀρφανίαν. Ὁ Γρηγόριος, τῷ Παλλαδίῳ ἐπιστέλλων, γράφει: «τὸν σὸν ἱκέτην Εὐφήμιον πάλιν προσάγω σοι, καὶ πάλιν καθικετεύω, μὴ μόνον φιλανθρώπως δέξασθαι τὸν νέον, καὶ συγγνῶναι τῆς βραδυτῆτος, ἐπειδὰν ὀρφανικοῖς πράγμασιν ἐπιστὰς ἀναγκαίως ἠσχολήθη περὶ τὸ οἰκίδιον· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρόσω ἀγαγεῖν προθυμήθητι, εἰς τιμήν τε ἡμετέραν, καὶ δόξαν τῆς καλοκαγαθίας. Πολλῶν γὰρ ὄντων οὓς εὖ πεποίηκας καὶ ποιεῖς, οὐδενός σοι τοῦτο εἰς φιλοτιμίαν ἔλαττον, ὡς παρὼν ἐδίδαξα. Καὶ νῦν ἀξιῶ πιστευθῆναι· ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ διὰ τὴν ὀρφανίαν ἐλεεινός, καὶ διὰ τὸν τρόπον ἀγαπητὸς ἡμῖν, ἵνα μὴ λέγω διὰ τὴν ἀγχιστείαν τοῦ αἵματος». Ἐπίσης ἐν τῇ «Διαθήκῃ»[2], τῇ κατὰ τὴν παρὰ Migne, PG 37, 387/8 σημείωσιν γραφείσῃ τῇ 31 Μαΐου 382, λόγος γίνεται περὶ κτήματος ἐν Ἀπηνζινσῷ κακῶς ὑπὸ τοῦ «γαμβροῦ» τοῦ Γρηγορίου, Μελετίου ὀνομαζομένου κατεχόμενον, τῷ Εὐφημίῳ δ' ἀνῆκον, ὅθεν καὶ ἡ ἐπιστροφὴ τούτου τῷ κτήτορι Εὐφημίῳ ἐπιτάττεται: «Μελέτιος ὁ γαμβρός μου, τὸ κτῆμα τὸ ἐν Ἀπηνζινσῷ τὸ ἐκ τῶν Εὐφημίου, ἴστω κακῶς κατέχων. Καὶ ὑπὲρ τούτου καὶ πρότερον ἐπέστειλα πολλάκις τῷ Εὐφημίῳ, ἀνανδρίαν αὐτοῦ καταγινώσκων, εἰ μὴ τὸ ἑαυτοῦ ἀναρρύσαιτο. Καὶ νῦν μαρτύρομαι πάντας καὶ ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, ὅτι ἀδικεῖται ὁ Εὐφήμιος· χρὴ γὰρ Εὐφημίῳ ἀποκατασταθῆναι τὸ κτῆμα». Ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ ῥήτρα ν' ἀφορᾷ εἰς τὸν ἡμέτερον Εὐφήμιον τὸν τοῦ Ἀμφιλοχίου, οὗτινος καὶ ὁ πατὴρ ἐπέζη καὶ ἡ ἡλικία, καθ' ἣν ἐτελεύτησε πᾶν ἄλλο ἢ κτηματικὰς διαφορὰς ἐπέτρεπον, εἶναι παντί που φανερόν. Ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ΠΓ' (=83) τοῦ Γρηγορίου, τῷ Ἀλυπίῳ ἐπισταλείσῃ[3], μνημονευόμενος Εὐφήμιος δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν τοῦ Ἀμφιλοχίου Εὐφήμιον καὶ ἐκ τοῦ καθόλου μὲν πνεύματος τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἐκ τῆς χρονολογικῆς διαφορᾶς τῆς συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς—ἐγράφη δὲ τῷ 380—

1. Migne, PG 37, 204A.

2. Migne, PG 37, 393A. Ἡ γνησιότης τῆς Διαθήκης ἠμφισβετήθη, οὐχὶ μετὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων. Σήμερον θεωρεῖται γνησία καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ χρονολογία αὐτῆς (31 Μαΐου 381), ὁ δὲ τόπος τῆς συντάξεως θεωρεῖται ἡ Κων]πολις. Ἴδε Otto Bardenhewer, Geschichte d. Altkirchl. Lit. Freiburg i. Br. 1912, III, 169 σημ. 1. Νέα ἔκδοσις ὑπὸ καρδιναλίου Pitra, Juris eccles. Graecorum hist. et monum. 2. Romae 1868, 153/60. Τὰ χρονολογικὰ προβλήματα ἐξήτασεν ὁ Rauschen, Jahrbb. der christl. Kirche unter dem Kaiser Theodosius d. Gr. Freiburg i. Br. 1897 σ. 111 κ. ἑ. Εἰδικὴν μελέτην ἐδημοσίευσεν ὁ F. Martroye Le testament de s. Gr. de Naz., ἐν Mémoires de la Société nat. des Antiquaires de France. Paris 1924, 76, 219/63. Πρβ. Δημ. Μπαλάνου, Πατρολογία σ. 310 σημ. 3.

3. Περὶ Ἀλυπίου διαλαμβάνομεν ἐκτενέστερον κατωτέρω.

καὶ τοῦ ἐπισυμβάντος προώρου θανάτου τοῦ ἡμετέρου Εὐφημίου: «ὁ δὲ υἱὸς Εὐφήμιος, οὔπω μὲν πάρεστιν, ἐλπίζεται δὲ καὶ οἶμαί σοι μὴ πολλοῦ πόνου δεήσειν, εἰ παραγένοιτο». Οὐ πάρεστιν οὐδὲ παρέσεται ὁ τοῦ Ἀμφιλοχίου Εὐφήμιος, ὅτι ἤδη ᾤχετο ταῖς αἰωνίαις μοναῖς ἀπελθών, ἕτερος δὲ προδήλως ὁ προσδοκώμενος.

3. ΘΕΟΔΟΣΙΑ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Εἶναι καιρὸς πλέον νὰ διαλάβωμεν καὶ περὶ τοῦ τρίτου τέκνου τοῦ ἱεροῦ ζεύγους Ἀμφιλοχίου καὶ Λιβίης, ἤτοι τῆς Θεοδοσίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πρὸς ταύτην συνδεόμενα γεγονότα, τὰ ἐκ τῶν πηγῶν δυνάμενα ν' ἀρυσθοῦν σχετίζονται ἀμέσως μετὰ τῶν περὶ τῆς διαβοήτου ἁγίας Ὀλυμπιάδος [1], εἴμεθα ὑποχρεωμένοι καὶ περὶ αὐτῆς νὰ ὁμιλήσωμεν.

1. Αἱ περὶ τοῦ βίου τῆς διαβοήτου διακονίσσης, τῆς ἁγίας Ὀλυμπιάδος πηγαί, εἶναι αἱ ἑξῆς: α) Παλλαδίου, Διάλογος (Migne, PG 47, 5—82) κ. 10, 16 καὶ 17. Λαυσαϊκὴ Ἱστ. (Migne, PG 34, 1244—1250). β) Χρυσοστόμου, 17 ἐπιστ. πρὸς Ὀλυμ. (Migne, PG 52, 549—623). γ) Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστ. κ. 8,9 καὶ 24 (Migne PG. 67, 1537 καὶ 1578). δ) Ἀνώνυμος Vita S. Olympiadis Diacon. (Ε' αἰ.) (Analecta Boll. 15 (1896) 409/23· γαλλ. μετφρ. ὑπὸ Bousquet, Revue de l' Orient chrét. 11 (1906) 225/50). ε) Ἡ Narratio Sergiae de translatione S. Olympiadis (Ζ' αἰ.), ἐν Anal. Boll. 16 (1897) 44/51· γαλλ. μετφρ. ὑπὸ Bousquet, ἐν Revue de l' Orient chrét. 12 (1907) 258/68. στ') Γρηγορίου Ναζ., Ἔπη 26 παρὰ Migne, PG 37, 1542/50.—Πρβλ. Fr. und P. Böhringer, Chrysostomus und Olympias. Stuttgart 1876². Meurisse, Histoire d'Olympias diaconesse de Constantinople. Metz. 1640. Chr. Baur, Der Heilige Johannes Chrysostomus und seine Zeit. München 1930 II, 86/9.—Ἡ Ὀλυμπιὰς κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς καὶ πλουσιωτάτης οἰκογενείας. Ὁ πάππος αὐτῆς Ἀβλάβιος ὑπῆρξεν ἐπὶ μ. Κων/τίνου Praefector Praetorii, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Ἡ ὁμώνυμος ταύτης θεία εἶχε μνηστευθῆ τὸν αὐτοκράτορα Κώνσταντα, ἀλλ' εἶτα συνεζεύχθη τὸν Ἀρμένιον βασιλέα Ἀρσάκην. Ἡ Ὀλυμπιὰς ἀπώλεσε τοὺς γονεῖς αὐτῆς εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν. Ὁ πατὴρ αὐτῆς κατὰ τὸν Παλλάδιον (Λαυσ. Ἱστ. Migne, PG 34, 1244) καὶ τὸ Fragmentum histor. II (Migne, PG 85, 1812B) ὠνομάζετο Σέλευκος, κατὰ δὲ τὸ ἥκιστα ἀξιόπιστον Μηνολόγιον τοῦ Canisius (παρὰ Baur, μν. ἔ. σ. 86 σημ. 4) Anysius Secundus. Τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν καθόλου παίδευσιν ἀνέλαβεν ἡ περίφημος τοῦ Ἀμφιλοχίου, μητροπολίτου Ἰκονίου ἀδελφή, Θεοδοσία. Ὁ Chr. Baur, μν. ἔ. σ. 86, ἄγνωστον ποῦ στηριζόμενος, ὀνομάζει τὴν Θεοδοσίαν «συγγενῆ» τῆς Ὀλυμπιάδος. Καὶ εἰς ἐμὲ αὐτὸν ἐννοεῖται ἐγεννήθησαν προβλήματά τινα ἐκ τῆς μελέτης τῶν οἰκείων πηγῶν, πῶς καλεῖται ἐκ Καισαρείας ἡ Θεοδοσία ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνατροφὴν τῆς πλουσίας Ὀλυμπιάδος. Πότε αὕτη ἦλθεν εἰς Κων/πολιν καὶ ἐὰν συνεζεύχθη, ὅπερ πιθανώτερον θεωρῶ, καὶ τίνα. Ἐπίσης τὸ «Πρὸς Σέλευκον» ποίημα τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου (Migne, PG 37, 1577) καλεῖ τὸν Σέλευκον «υἱόν»: «Χαίρειν κελεύω τὸν καλόν τε κἀγαθὸν / Υἱὸν Σέλευκον, εὐγενοῦς ῥίζης κλάδον». Ἐν τέλει δὲ τοῦ ἀνωτέρω ποιήματος ὁ Ἀμφιλόχιος ἐπάγεται: «Τὴν σεμνότητος, ἁγνείας τ' ἀσκήσεως / Ἔμψυχον εἰκόνα, πίστεώς τε σφραγῖδα, / Ὀλυμπιάδα πρόσειπε τὴν

Ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τρία ἐγεννήθησαν τέκνα τῷ Ἀμφιλοχίῳ ἐκ τῆς

θ ε ί α ν τ ε ή ν». Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ «τὴν θείαν τεὴν» ὁ Cod. Coisl. (παρὰ Migne, 37, 1599) ἔχει «τ ὴ ν σ ὴ ν τ ι τ θ ί δ α», ὅπερ πολλὰς ἀπορίας γεννᾷ. Ἐν πρώτοις τὸ ὄνομα Σέλευκος σχετίζεται πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος, τοῦ κόμητος Σελεύκου. Μήπως λοιπὸν ὑπῆρξε τέκνον τῆς Ὀλυμπιάδος; Ἀλλ' αἱ πηγαὶ οὐδὲν ἀναφέρουσι, τοὐναντίον ὁ Παλλάδιος (ἔνθ' ἀν. 1244) λέγει ὅτι ἡ Ὀλυμπιὰς «νύμφη δὲ πρὸς *ὀλίγας ἡμέρας* Νεβριδίου τοῦ ἀπὸ ἐπάρχων πόλεως Κωνσταντίνου» ἐγένετο. Ἀλλ' ὁ οἰκειότατος τοῦ Ἀμφιλοχίου τόνος πρὸς τὸν Σέλευκον μὲ ἐμβάλλει εἰς τὴν ὑποψίαν, ἣν μετὰ πάσης ἐπιφυλάξεως ἐκφράζω, μήπως ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀμφιλοχίου Θεοδοσία συνεζεύχθη τὸν Σέλευκον, τὸν πατέρα τῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ ἑπομένως ἡ Ὀλυμπιὰς ἦτο τέκνον καὶ τῆς Θεοδοσίας ἢ συνεζεύχθη μὲν αὕτη τὸν Σέλευκον, χῆρον ὄντα, ἡ δὲ Ὀλυμπιὰς ἦτο τέκνον τοῦ Σελεύκου ἐξ ἄλλης γυναικός; Τοῦτο δὲν ἀποκλείει καὶ τὸ δυσχερὲς χωρίον τοῦ Γρηγορίου Ναζ. ἐν τῷ πρὸς Ὀλυμπιάδα ἔπει (παρὰ Migne, PG 37, 1542/50) στ. 97/183, ὅπερ κατωτέρω ἐκτενέστερον ἑρμηνεύομεν. Ὁ Γρηγόριος λέγει: «Ἔστι σοι, ὦ χαρίεσσα, Θεουδόσις..../ Ἥ σ' ἐκ π α τ ρ ὸ ς ἔ δ ε κ τ ο καὶ ἔπλασεν ἤθεσι κεδνοῖς». Ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι σκοτεινὰ καὶ δυσερμήνευτα, δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία, μάλιστα ἐφ' ὅσον καὶ ἐξ ἑτέρων πηγῶν οὐδὲν σχετικὸν γνωρίζομεν. Καὶ ὁ Κοσμᾶς ὁ Ἱεροσολυμίτης, ὅστις ἡρμήνευσε τὸ ἔπος τοῦτο τοῦ Γρηγορίου, ὡς «παιδαγωγὸν» ἐθεώρησε τὴν Θεοδοσίαν. Πρβ. παρὰ Migne, PG 38, 525 καὶ ἡμετέρας ἀπόψεις κατωτέρω. Ὅτι ὅμως οὐδαμῶς ἀπεκλείετο καὶ ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος Σελεύκου γάμος τῆς Θεοδοσίας, οὔτε ἡ Ὀλυμπιὰς νὰ ὑπῆρξε τέκνον καὶ ταύτης, φαίνεται ἐκ τῶν χρονολογικῶν ὑπολογισμῶν, οὓς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν περὶ τῆς εἰς Κων/πολιν ἀφίξεως τοῦ Ἀμφιλοχίου, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ γάμου τῆς Ὀλυμπιάδος μετὰ τοῦ ἐπάρχου Κων/πόλεως Νεβριδίου, ὅστις ἐγένετο τῷ 385 (πρβ. Baur, μν. ἔ. σ. 87). Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ στηριχθῶ μόνον εἰς εἰκασίας, ἀλλ' ἐφ' ὅσον αἱ πηγαὶ σιωποῦν, ἡ δὲ λογικὴ ἀκολουθία ὡς εὐλογοφανεῖς τοὐλάχιστον τὰς εἰκασίας ταύτας δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ, δὲν βλέπω τὸν λόγον νὰ μὴ ἐκφράσω ταύτας. Ὅτι ἡ Ὀλυμπιὰς ὄντως συνεζεύχθη συμπεραίνω ἐκ τῶν λόγων τοῦ Γρηγορίου ἐν τῷ πρὸς Ὀλυμπιάδα ἔπει του. Ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐνεφάνιζεν ὁ Γρηγόριος ὡς πρότυπον ἐναρέτου γυναικὸς τὴν Θεοδοσίαν εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα, «ὑπὸ προπόδεσσι γάμοιο» εὑρισκομένην, ἂν μὴ καὶ ἡ Ὀλυμπιὰς ἦτο ἤδη συνεζευγμένη. Ἐὰν δὲ προσέτι θεωρήσωμεν τὴν Ὀλυμπιάδα 18 ἐτῶν, ὅταν συνεζεύχθη αὕτη τὸν Νεβρίδιον, οὐδαμῶς ἀποκλείεται καὶ νὰ ὑπῆρξεν αὕτη ἅμα καὶ τέκνον τῆς Θεοδοσίας. Πάντως θετὸν τέκνον οὐδαμῶς ἀποκλείεται. Ἀλλὰ θὰ εἴπῃ τις, πῶς ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Ἀμφιλόχιος ἀποσιωποῦν ἕνα τοιοῦτον δεσμὸν καὶ αἱ μετὰ ταῦτα πηγαί, αἱ περὶ Ὀλυμπιάδος τὸν λόγον ποιούμεναι οὐδὲν περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσιν; Τοῦτο ἀκριβῶς δημιουργεῖ τὰς δυσχερείας καὶ ἀναγκάζει ἡμᾶς εἰς πιθανολογίας, πάντως, ὡς εἶπον, λίαν εὐλογοφανεῖς. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο εἶπον μετὰ πάσης ἐπιφυλάξεως ἐκτίθημι τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις μου. Ἐὰν λοιπὸν δεχθῶμεν τὴν Ὀλυμπιάδα κόρην ἢ θετὴν κόρην τῆς Θεοδοσίας, τότε καὶ ἡ ἀνωτέρω φράσις τοῦ Ἀμφιλοχίου πρὸς τὸν Σέλευκον πρέπει νὰ διορθωθῇ κατὰ τὸν κώδικα Coisl. εἰς «σ ὴ ν τ ι τ θ ί δ α», ὅπερ θὰ ἥρμοζε καὶ εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ ποιήματος προσφώνησιν τοῦ Ἀμφιλοχίου «Χαίρειν κελεύω τὸν καλόν τε κἀγαθὸν Υ ἱ ὸ ν Σέλευκον», ὅστις ὡς υἱὸς τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ἔγγονος τῆς Θεοδοσίας θὰ ἐθεωρεῖτο καὶ ἄρα στενὸς συγγενὴς καὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου, ἐξ οὗ καὶ ἡ οἰκειοτάτη πρὸς αὐτὸν προσφώνησις. Διὰ νὰ μὴ ἀναφέρηται δ' ἡ Θεοδοσία ἐν τῷ ποιήματι, φαίνεται ἐνωρὶς ὅτι θ' ἀπεβίωσεν.

Λιβίας: ὁ ὁμώνυμος τῷ πατρὶ Ἀ μ φ ι λ ό χ ι ο ς, ὁ Εὐφήμιος, περὶ οὗ

Περαιτέρω περὶ τοῦ βίου τῆς Ὀλυμπιάδος ταῦτα γνωρίζομεν: Εἰς τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας της (πρβλ. Baur, μν. ἔ. σ. 87) ἐνυμφεύθη μετὰ τοῦ ἐπάρχου Κων)πόλεως Ν ε β ρ ι δ ί ο υ. Ὅτι ἐν τοῖς γάμοις αὐτῆς ἱκανοὶ Ἱεράρχαι καὶ μεγάλοι Πατέρες παρῆσαν· καὶ αὐτὸς ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς δι' ὡραιοτάτης ἐπιστολῆς δικαιολογεῖται, διότι λόγῳ ἀσθενείας δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ παρευρίσκηται εἰς τοὺς γάμους (Migne, PG 37, 1542)50). Ἀλλ' ὁ γάμος αὐτῆς «ὀλίγας ἡμέρας», κατὰ τὸν Παλλάδιον (Λαυσ. Ἱστ. παρὰ Migne 34, 1244) διήρκεσε, κατ' ἄλλους δὲ εἴκοσι μῆνας (πρβ. Bardenhewer, Gesch. d. altikirchl. Lit. III, 350 σημ. 2. Δ η μ. Μ π α λ ά ν ο υ, Πατρολογία σ. 373. Παλλαδίου, Διάλογον, παρὰ Migne, PG 47, 16)7). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ χήρα, ὡς ἄλλοτε ἡ μήτηρ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου Ἀνθοῦσα, ἂν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ μέγας προσεπάθησε νὰ πείσῃ αὐτὴν νὰ ἔλθῃ τὸ δεύτερον εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τοῦ συγγενοῦς του Ἐ λ π ι δ ί ο υ, ἀλλ' εἰς μάτην (Baur σ. 87). Ὅτε τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῆς συνεπλήρωσε, ἤτοι τὸ 392, ἐκάρη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ν ε κ τ α ρ ί ο υ (381—397) διάκονος ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τῆς πρωτευούσης (πρβλ. τὸν νόμον τοῦ Θεοδοσίου τῆς 21 Ἰουνίου 390 περὶ διακονισσῶν ἐν Cod. Theodos. 16, 2, 27 (ἔκδ. Mommsen 843). Ἡ κουρὰ τῶν διακονισσῶν ἠκολούθει τὰ περὶ διακόνων καθωρισμένα. Πρβ. A. K a l s b a c h, Die altkirchliche Einrichtungder Diakonissen σελ. 69)71. Ε. Δ. Θ ε ο δ ώ ρ ο υ, Ἡρωΐδες τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης (Αἱ διακόνισσαι διὰ τῶν αἰώνων). Ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἀρ. 17. Ἀθῆναι 1949. Ἐν σ. 62—72 περὶ Ὀλυμπιάδος. Αἱ διακόνισσαι ἐβοήθουν τὸν κλῆρον ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, τῇ βαπτίσει γυναικῶν καὶ ἀνελάμβανον κατηχητικὰ καὶ ἕτερα ἱεραποστολικὰ καθήκοντα μεταξὺ ἰδίᾳ τῶν γυναικῶν. Ἴδε καὶ Baur σ. 87 σημ. 9). Μετὰ ταῦτα ᾠκοδόμησεν αὕτη ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Κων)πόλεως Μονήν, χάριν τῶν διακονισσῶν καὶ λοιπῶν μοναχῶν, ἐν ᾗ περὶ τὰς 250 μοναχαὶ συνεκεντρώθησαν. Ἡγουμένη ἦτο ἡ Ὀλυμπιὰς (πρβ. Vita S. Olympiadis, ἐν Analecta Boll. 15 (1896)409)23). Τὸ ὄνομα αὐτῆς κατέστη διάσημον εἰς τὰ πέρατα τοῦ ἐκτεταμένου Βυζαντιακοῦ Κράτους. Ἐπίσκοποι καὶ Πατριάρχαι προσήρχοντο παρ' αὐτῇ διὰ νὰ ἐκφράσουν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἄπειρον πρὸς τὴν ἁγίαν ἐκτίμησίν των, ἅμα δὲ πλουσίας παροχὰς διὰ φιλανθρωπικὰ ἔργα κ. ἄ. νὰ δεχθῶσιν ἐκ τῆς πλουσιωτάτης, ἀλλὰ καὶ φιλανθρωποτάτης διακονίσσης. Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου, Νεκτάριος Κων)πόλεως, Ὄπτιμος Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Πέτρος Σεβαστείας, Ἐπιφάνιος Κύπρου, ὡς καὶ οἱ ἐπίσκοποι Ἀντίοχος, Σεβηριανός, καὶ Ἀκάκιος Βεροίας ἀνῆκον εἰς τὸν φιλικὸν τῆς ἁγίας διακονίσσης κύκλον καὶ πλουσιώτατα παρ' αὐτῆς δῶρα ἔλαβον. Ἀλλ' ὑπὲρ πάντας ἐξετίμα ἡ ἁγία καὶ ἐσέβετο τὸν μέγαν τῆς Κων)πόλεως Ἱεράρχην, τὸν διαδεχθέντα τὸν Νεκτάριον, ἤτοι τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, ὅστις καὶ ἀπηθανάτησε τὴν μνήμην αὐτῆς διὰ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν 17 ἐπιστολῶν του πρὸς Ὀλυμπιάδα (Migne, PG. 52, 549)63).

Ἡ Ὀλυμπιὰς ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν μετὰ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου δεσμὸν καὶ μετὰ τὴν ἐξορίαν καὶ τοὺς διωγμοὺς τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός. Μάλιστα καὶ ἡ ἰδία ἐξωρίσθη βραδύτερον εἰς Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐκ λύπης διὰ τὸν ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἐπελθόντα θάνατον τοῦ μεγάλου Πατριάρχου τῇ 14 Σ)βρίου 407, ὃν ὑπερηγάπα καὶ ὑπὲρ πάντας ἐσέβετο, καὶ αὕτη παρέδωκε πρὸς Κύριον τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῇ 25 Ἰουλίου 408 ἐν Νικομηδείᾳ, περιστοιχουμένη ὑπὸ πολλῶν εὐσεβῶν μοναχῶν, διακονισσῶν καὶ ἑτέρων γυναικῶν, αἵτινες πᾶσαι ἐξ εὐγνωμοσύνης συνέθεσαν

πρὸ μικροῦ τὸν λόγον ἐποιησάμεθα καὶ ἡ Θεοδοσία, περὶ ἧς νῦν διαλαμβάνομεν.

καὶ ἀφιέρωσαν αὐτῇ φιλολογικόν τι ἀναμνηστικὸν ἐπίγραμμα (παρὰ Baur I, XXV. II, 371). Καὶ ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἡ Καθολικὴ δικαίως ἀνεκήρυξαν τὴν ὁσίαν Ὀλυμπιάδα ἁγίαν, τὴν ἱερὰν αὐτῆς μνήμην τιμῶσαι Κατὰ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου ἡ μνήμη αὐτῆς ἐπιτελεῖται ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ τῇ 25 Ἰουλίου (Migne, PG 117, 557)60), ἐν δὲ τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ 17 Δεκεμβρίου (Martyrologium Romanum. Romae 1902 σ. 189). — Ἀλλ' ἀξίζει, νομίζω, νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ὅσα ὡραιότατα περὶ αὐτῆς διέσωσεν ὁ Παλλάδιος (Migne, PG. 34,1244)50) ἐν τῇ Λαυσαϊκῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ: «Ταύτης (δηλ. τῆς Σαλβίας, περὶ ἧς πρότερον ὡμίλησεν ὁ Παλλάδιος) κατ' ἴχνος βαίνουσα καὶ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν τῆς ἐνθέου πνευματικῆς πολιτείας ἡ σεμνοπρεπεστάτη Ὀλυμπιάς, καὶ ζηλωτικωτάτη τῆς εἰς οὐρανὸν φερούσης ὁδοῦ, ἐν πᾶσιν ἀκολουθήσασα τῇ γνώμῃ τῶν θείων Γραφῶν, θυγάτηρ γεγονυῖα τὸ κατὰ σάρκα Σελεύκου τοῦ ἀπὸ κομήτων, ἀληθινὸν δὲ τέκνον Θεοῦ κατὰ Πνεῦμα. ἐκγόνη δὲ Ἀβλαβίου τοῦ ἀπὸ ἐπάρχων, νύμφη δὲ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας Νεβριδίου τοῦ ἀπὸ ἐπάρχων πόλεως Κωνσταντίνου· αὕτη δὲ τῇ ἀληθείᾳ, γυνὴ οὐδενός. Λέγεται γὰρ ἀμίαντος κεκοιμῆσθαι παρθένος σύμβιος γεγονυῖα τοῦ θείου λόγου, σύνευνος δὲ πάσης ἀληθοῦς ταπεινοφροσύνης· κοινωνὸς δὲ καὶ διάκονος πάντων τῶν δεομένων. Αὕτη πάντα τὸν ἄπειρον ἐκεῖνον καὶ ἀμέτρητον πλοῦτον διασκορπίσασα, πᾶσιν ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως ἐπήρκεσεν. Οὔτε γὰρ πόλις, οὐ χώρα, οὐκ ἔρημος, οὐ νῆσος, οὐκ ἐσχατιὰ ἄμοιρος ἔμεινεν τῶν ταύτης ἐπιδόσεων τῆς ἀοιδίμου· ἀλλ' ἐπήρκεσεν καὶ ἐκκλησίαις εἰς ἀναθέματα ἱερουργικά, καὶ μοναστηρίοις, καὶ κοινοβίοις, καὶ πτωχοτροφείοις, καὶ φυλακαῖς, καὶ τοῖς ἐν ἐξορίαις, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν οἰκουμένην κατασπείρασα ταῖς ἐλεημοσύναις. Αὕτη ἡ μακαρία εἰς τὸν ἀκρότατον ὅρον ἐξεπήδησεν τῆς ταπεινοφροσύνης, εἰς ὃν οὐκ ἦν ἐφευρεθῆναί τι πλέον· ἀκενόδοξος βίος, ἀσχημάτιστον εἶδος· ἄπλαστον ἦθος· ἀκαλλώπιστος ὄψις· ἄϋλον σῶμα· ἀπέρπερος νοῦς· ἄτυφος γνώμη· ἀτάρακτος καρδία· ἄϋπνος ἀγρυπνία· ἀπερίεργον πνεῦμα· ἀμέτρητος ἀγάπη· ἀκατάληπτος κοινωνία· εὐκαταφρόνητος ἐσθής· ἐγκράτεια ἄμετρος· εὐθύτης διανοίας εἰς Θεόν· ἐλπίδες ἀένναοι. ἐλεημοσύναι ἀνεκδιήγητοι· πάντων ταπεινῶν ἐγκαλλώπισμα· πολλοὺς πειρασμοὺς ἐξαντλήσασα ἐξ ἐνεργείας τοῦ ἐθελοκάκου καὶ ἀπειροκάλου. Οὐ μικροὺς ἀγῶνας ἀγωνισαμένη ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ· ἀμέτροις δακρύοις νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀνενδεῶς συμβιώσασα· ὑποταττομένη πάσῃ φύσει ἀνθρωπίνῃ διὰ τὸν Κύριον· μετὰ πάσης εὐλαβείας ὑποκλινομένη τοῖς ἐπισκόποις τοῖς ἁγίοις· σέβουσα τὸ πρεσβυτέριον· τιμῶσα τὸν κλῆρον. Αἰδουμένη τὴν ἄσκησιν· ἀποδεχομένη παρθενίαν· χηρείᾳ ἐπαρκοῦσα· ὀρφανείαν ἀνατρεφομένη· γῆρως ὑπερασπίζουσα· ἀσθενοῦντας ἐπισκεπτομένη· ἁμαρτωλοῖς συμπενθοῦσα· πεπλανημένους ὁδηγοῦσα· τοὺς πάντας ἐλεοῦσα· τοὺς πενομένους ἀφειδῶς οἰκτείρουσα· πολλάς τε τῶν ἀπίστων κατηχήσασα γυναῖκας, καὶ τὰ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπικουρήσασα, ἀείμνηστον χρηστότητος ὄνομα διὰ παντὸς τοῦ βίου κατηλέησεν. Ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν τῶν οἰκετῶν μυρίων ἐσμὸν ἀνακαλεσαμένη, ἰσοτίμους τῆς ἰδίας εὐγενείας ἀπέφηνεν· μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ εὐγενέστεροι τῷ σχήματι τῆς ἁγίας ταύτης ἐδείκνυντο. Οὐδὲ γὰρ εὐτελέστερόν τι τῶν ἐνδυμάτων ταύτης εὑρεθῆναι ἐδύνατο. Τῶν γὰρ πάνυ ῥακοδυτούντων ἀνάξια ἦν τὰ τῆς ὁσίας ταύτης σκεπάσματα. Τοιαύτη δὲ παρ' αὐτῆς ἠπιότητος ἐτρέφετο, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν παιδίων ὑπερακοντίσαι τὸ ἀφελές. Ψόγος οὐδεὶς οὐδέποτε οὐδὲ τῶν πέλας παρὰ τῇ χριστοφόρῳ ταύτῃ ηὑ-

Ὁ Clemencet ἤχθη ἐν ἀρχῇ νὰ πιστεύσῃ ὅτι τρίτον τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ τῆς Λιβίας τέκνον ἦτο ὁ Φιλτάτιος περὶ οὗ τὸ ἐπιτ. ΡΚΔ', ἔχον οὕτω:

> «Ἠΐθεον μεγάλοιο μέγαν κοσμήτορα λαοῦ,
> Χθὼν ἱερὴ κεύθω Φιλτατίοιο δέμας» [1].

Ἀλλ' ὁ ἴδιος ἀναγνωρίσας τὸ ἄτοπον ὡμολόγησεν εἶτα ὅτι τὸ τρίτον τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ τῆς Λιβίας τέκνον ἦτο ἡ Θεοδοσία, ἧς εὔφημον μνείαν ποιεῖται τὸ εἰς τὴν περίφημον Ὀλυμπιάδα ἀφιερωμένον παραινετικὸν Ἔπος Ϛ' τοῦ Γρηγορίου [2]. Ἐν τῷ Ἔπει τούτῳ καὶ ἐν στιχ. 97—103 τὰ ἑξῆς περὶ Θεοδοσίας καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἀμφιλοχίου, μητροπολίτου Ἰκονίου παρεμβάλλονται:

> *«Ἔστι τοι, ὦ χαρίεσσα, Θεουδόσις. Ἧδε προκείσθω*
> *Παντός σοι μύθοιο καὶ ἔργματος ἔμπνοος εἰκών,*
> *Θηλυτέρη Χειρωνίς, ὑπὸ προπόδεσσι γάμοιο,*
> *100 Ἥ σ' ἐκ πατρὸς ἔδεκτο καὶ ἔπλασεν ἤθεσι κεδνοῖς·*
> *Αὐτοκασιγνήτη μέγ' ἀμύμονος ἀρχιερῆος*
> *Ἀμφιλόχου, τὸν ἔπεμψα Θεῷ, Θέκλῃ γε σὺν ἁγνῇ,*
> *Ἄγγελον ἀτρεκίης ἐριηχέα, κῦδος ἐμεῖο».*

Τὸ πολύτιμον τοῦτο χωρίον παρέχει τὰς ἑξῆς σπουδαιοτάτας εἰδήσεις: α) Ἡ Θεοδοσία ὑπῆρξεν ἡ παιδαγωγὸς (;) τῆς Ὀλυμπιάδος, ἀπὸ τοῦ πατρὸς

ρίσκετο· ἀλλὰ πᾶς ὁ ταύτης ἀβίωτος βίος ἐν κατανύξει καὶ συχνῇ δακρύων ὑπῆρχεν ῥοῇ· καὶ ἦν ἰδεῖν πηγὴν μᾶλλον τὰ ἑαυτῆς νάματα ἐπιλείπουσαν ἐν τοῖς καύμασιν, ἢ τοὺς ἀμετεωρίστους ταύτης, καὶ ἀεὶ τὸν Χριστὸν ὁρῶντας ὀφθαλμοὺς διαλιμπάνειν δακρύων ποτέ. Καὶ τί μέλλω; ὅσον γὰρ ἂν παρέξω τῇ ἐμῇ διανοίᾳ σχολὴν τοὺς ταύτης ἄθλους τῆς πεπετρωμένης ψυχῆς καὶ ἀρετὰς διηγούμενος, πολὺ κατόπιν οἱ λόγοι τῶν ἔργων εὑρεθήσονται. Καὶ μή τις νομίσῃ με κεκομψευομένως λέγειν τὰ περὶ τῆς ἀπαθεστάτης ταύτης καὶ λοιπὸν ὅλης τοῦ ἁγίου Πνεύματος τιμίου σκεύους Ὀλυμπιάδος τῆς σεμνοτάτης· ἀλλ' αὐτόπτην γεγενημένον καὶ θεωροῦντα τὸν τῆς μακαρίας ταύτης βίον καὶ ἀγγελικὴν πολιτείαν, ὡς ἅτε πνευματικὸν γνήσιον φίλον καὶ συγγενῶν οἰκειότατον· ὡς καὶ πολλὰ κατὰ γνώμην τῶν ταύτης διανεμηθῆναι. Χρημάτων αὕτη τοίνυν ἡ μηκέτι λοιπὸν τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσα, ὑποταττομένη ἀρχαῖς, ὑπείκουσα ἐξουσίαις, ὑποκατακλινομένη ἐπισκόποις· σεμνολογοῦσα τὸ πρεσβυτέριον, τιμῶσα τὸν κλῆρον ἅπαντα, καὶ ὁμολογίαις κατηξιώθη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, πολλὰς δεξαμένη νιφάδας ἀκαίρων κατηγοριῶν. Ἧς τὸν βίον ἐν ὁμολογητρίαις κρίνουσιν, ὅσοι τῶν εὐσεβῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἰκοῦσιν· ἥτις τὰ θανάτου ἐκινδύνευσεν τοῖς κατὰ Θεὸν ἀγῶσιν· καὶ ἐν τούτοις τελευτήσασα, τὸ μακάριον ἤρατο κλέος ἐν τῷ ἀπεράντῳ αἰῶνι στεφανηφοροῦσα καὶ χορεύουσα, τὰς ἀκηράτους μονὰς μετὰ θείων ψυχῶν καὶ ὁμοίων ἑαυτῇ εἰς ἀεὶ κατοικοῦσα, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων παρὰ τοῦ Δεσπότου Θεοῦ μετὰ παρρησίας τὰς ἀμοιβὰς ἀπαιτοῦσα».

1. Migne, P.G. 38, 77.
2. Migne. PG 37, 1542/50.

ἀναδεξαμένη τὴν Θεοδοσίαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διαπλάσῃ τὸ ἦθος τῆς εὐγενοῦς παρθένου καὶ ἐμφυσήσῃ αὐτῇ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα· β) ἡ Θεοδοσία αὕτη ἦτο ἀδελφὴ τοῦ ἀρχιερέως Ἀμφιλοχίου· γ) ἡ Θεοδοσία προβάλλεται ὡς πρότυπον καὶ ὑπόδειγμα παντὸς λόγου καὶ πάσης πράξεως ἐναρέτου γυναικὸς εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα, ἥτις «ὑπὸ προπόδεσσι γάμοιο» ἢ κατὰ τὸν Σχολιαστὴν»[1], «παρ' αὐτὰς τοῦ γάμου τὰς ἀρχὰς» (=sub ipsis matrimonii initiis καὶ οὐχὶ sub radicibus matrimonii κατὰ τὸν ἑρμηνευτὴν) εὑρίσκετο· δ) ἡ Θεοδοσία διὰ νὰ προβάλλεται ὑπόδειγμα βίου γυναικὸς εἰς νέαν μελλόνυμφον, ἀσφαλῶς καὶ αὕτη θὰ ἦτο ἔγγαμος καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἔνθα καὶ ἡ Ὀλυμπιὰς διεβίου καὶ ἐπρόκειτο νὰ συζευχθῇ, ἤτοι ἐν Κων]πόλει· ε) τὸν Ἀμφιλόχιον καλεῖ ὁ Γρηγόριος «κῦδος ἐμεῖο», ἤτοι «δόξαν ἐμήν», ἄνδρα δηλ. καὶ τῶν ἀρχῶν ἕνεκα, ἀλλὰ πρὸ πάντων τοῦ γένους καὶ τῆς συγγενείας, δόξαν καὶ τιμὴν περιποιοῦντα τῷ Γρηγορίῳ· στ) τὸ χωρίον: «Αὐτοκασιγνήτη μέγ' ἀμύμονος ἀρχιερῆος | Ἀμφιλόχου, τὸν ἔπεμψα Θεῷ, Θέκλῃ γε σὺν ἁγνῇ» πολλὰς δυσχερείας παρέσχε τοῖς ἑρμηνευταῖς. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Γρηγορίου Κοσμᾶς ὁ Μελῳδός, ὁ Ἱεροσολυμίτης, ὡς ἑξῆς ἡρμήνευσε τοῦτο[2]: «Λέγει δὲ Γρηγόριος ὁ θεῖος σὺν Θέκλῃ τῇ ἀοιδίμῳ τὸν Ἀμφιλόχιον προπέμψαι. Καὶ γὰρ αὐτοῦ προτετελεύτηκεν, πρὸς γένους ὑπάρχων αὐτῷ· ἦν δὲ τῆς Εἰκονιαίων (sic) ἐπίσκοπος, ὅθεν ἡ καλλίνικος ὡρμᾶτο μαθήτρια Παύλου, λέγω δὲ Θέκλα ἡ φίλαγχος καὶ καλλιπάρθενος μάρτυς». Προδήλως ὁ Κοσμᾶς δὲν ἐνόησε τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου καὶ ἀγνοῶν τὰ κατὰ τὸν Ἀμφιλόχιον, περιέπεσεν εἰς χονδροειδεῖς ἀνακριβείας. Κακῶς ἐν πρώτοις λέγει ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος «προτετελεύτηκεν» τοῦ Γρηγορίου, παρερμηνεύσας καὶ παρανοήσας τὴν φράσιν «τὸν ἔπεμψα Θεῷ, Θέκλῃ γε σὺν ἁγνῇ». Ὁ Ἀμφιλόχιος ἐπέζησε πολὺ πέραν τοῦ Γρηγορίου, τελευτήσαντος, ὡς γνωστόν, ἐν ἔτει 389 ἢ τὸ βραδύτερον ἐν ἔτει 390 ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι, τῇ Ἀριανζῷ[3].

1. Migne, PG 37, 1549 καὶ σημ. 99.

2. Migne, PG 38, 525.

3. Ὁ Ἱερώνυμος ἐν τῷ ἔργῳ του: De vir. ill. 117 γράφει ἐν ἔτει 3:2: «decessit ante hoc ferme triennium».Ἴδε O. Bardenhewer. III, 169. Μπαλάνου, Πατρολογίαν σ. 310. Altaner, Patrologie σ. 186.—Ἀλλὰ καὶ ἄλλως δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν τὴν ἐσφαλμένην τοῦ Κοσμᾶ ἑρμηνείαν. Ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ τοῦ εὐγενοῦς ἀπὸ κομήτων Σελεύκου κόρη, συνεζεύχθη τῷ Νεβριδίῳ, ἐν ἀρχῇ μὲν κόμητι ἰδιωτικῶν πραγμάτων, εἶτα δὲ ἐπάρχῳ Κων/πόλεως ἐπὶ μ. Θεοδοσίου, ἀρχομένου τοῦ 385 ἔτους. Πρβ. τἀνωτέρω ὑφ' ἡμῶν λεχθέντα, ἔτι δὲ Migne, PG 37, 316/7 καὶ δὴ καὶ τὰ προλεγόμενα λατινιστὶ τῆς 193 ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Προκόπιον, συγγενῆ, πιθανώτατα, τῆς Ὀλυμπιάδος Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν σπουδαία, ὅθεν κρίνω σκόπιμον νὰ καταχωρίσω ταύτην καὶ ἐνταῦθα: «Αἰσθάνομαί σου τῶν ἐγκλημάτων καὶ σιωπῶντος. Γάμους εἱστιῶμεν, ἴσως ἐρεῖς, καὶ ταῦτα τῆς χρυσῆς Ὀλυμπιάδος καὶ σῆς, καὶ παρῆν ἐπισκόπων ὅμιλος· σὺ δὲ ἀπῆς ἡμῖν, ὁ γεννάδας, ἢ ἀπαξιώσας, ἢ κατοκνήσας. Οὐδέτερον, ὦ θαυμάσιε. Ἀλλ' οὐκ ἦν,

Τοὐναντίον ὁ Ἀμφιλόχιος τὸ 394 λαμβάνει μέρος εἴς τινα σύνοδον ἐν

οἶμαι, πράττοντα τραγικῶς, πανηγυρίζειν κωμικῶς καὶ ἅμα παντελῶς ἄωρον καὶ οὐ γαμικόν, δύο ποδαλγοὶ περιφερόμενοι καὶ γελώμενοι, μέση πηδώντων· ἵνα τί σοι καὶ προσπαίξωμεν γαμικῶς. Ἐπεὶ τῷ γε βούλεσθαι, καὶ πάρειμι, καὶ συνεορτάζω, καὶ τῶν νέων τὰς δεξιὰς ἀλλήλαις τε ἐμβάλλω, καὶ ἀμφοτέρας τῇ τοῦ Θεοῦ. Πρέπει γάρ ὥσπερ ἄλλο σοι πᾶν ἀγαθόν, οὕτω δὴ καὶ τὴν συζυγίαν ἐπὶ παντὶ βελτίστῳ γενέσθαι καὶ κατὰ τὰς κοινὰς ἡμῶν εὐχάς». Τῷ αὐτῷ δ' ἔτει θὰ ἐγράφη καὶ τὸ ἀνωτέρω καταχωρισθὲν ἀπόσπασμα τοῦ ὑπ' ἀριθ. ς' Ἔπους τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα (Migne, PG 37, 1542/50), ἐφ' ὅσον θεωρεῖ ταύτην ἐπὶ θύραις γάμου εὑρισκομένην, τὴν δὲ Θεοδοσίαν ὡς πρότυπον συζύγου καὶ ἐναρέτου γυναικὸς ταύτῃ προβαλλομένην. Τοὐναντίον οἱ «Πρὸς Σέλευκον» ἴαμβοι τοῦ Ἀμφιλοχίου ἐγράφησαν πολὺ ὕστερον. Ἀλλὰ ποῖος ὁ Σέλευκος οὗτος; Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι καθ' ἡμᾶς οὗτος δυνατὸν νὰ ἦτο υἱὸς τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Νεβριδίου. Καὶ ἡ ὁμωνυμία μετὰ τοῦ πατρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος ἐνισχύει τὴν ἡμετέραν ἄποψιν. Ἀλλ' ἐν Migne, PG 39, 112/3 φέρονται ἐκδεδομένα διασωθέντα ἀποσπάσματα ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ἀμφιλοχίου «Πρὸς Σέλευκον τὸν ἔκγονον Τραϊανοῦ τοῦ στρατηλάτου». Τὸν Σέλευκον δὲ τοῦτον ταυτίζει ὁ Bardenhewer (III, 224 σημ. 4) μετὰ τοῦ Σελεύκου, πρὸς ὃν οἱ ἴαμβοι τοῦ Ἀμφιλοχίου ἀφιερώθησαν. Καὶ τοῦτο φαίνεται μᾶλλον βέβαιον. Ἀλλὰ διατί ὀνομάζεται «ἔκγονος» Τραϊνοῦ τοῦ στρατηλάτου καὶ οὐχὶ ἔγγονος τοῦ πατρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος Σελεύκου; Τοῦτο δὲν δυσχεραίνει τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν, διότι ἁπλούστατα ὁ Τραϊνὸς οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ ἐπάρχου Νεβριδίου, συζύγου τῆς Ὀλυμπιάδος. Ἀλλὰ περίεργον μοὶ φαίνεται πῶς ὁ Bardenhewer θεωρεῖ τὸν ἔγγονον τοῦ Τραϊανοῦ Σέλευκον ἀνεψιὸν τῆς Ὀλυμπιάδος, χωρὶς νὰ σημειοῖ τὴν πηγὴν τῆς πληροφορίας του (Bardnhewer III, 224). Ὅτι δὲ οἱ πρὸς Σέλευκον ἴαμβοι, οἱ μετὰ τῶν ἔργων τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ παρὰ Migne, PG 37, 1577—1600 ἐκδεδομένοι εἶναι ἀναμφιβόλως ἔργον τοῦ Ἀμφιλοχίου διαβεβαιοῖ ἤδη τὸν ς' αἰ. αὐτὸς ὁ Κοσμᾶς ὁ Ἰνδικοπλεύστης ἐν τῷ ἔργῳ του: «Χριστιανικὴ Τοπογραφία» (Migne, PG 88, 372/3) ταῦτα λέγων:» καὶ Ἀμφιλόχιος ἐπίσκοπος γενόμενος τοῦ Ἰκονίου, φίλος καὶ κοινωνικὸς τοῦ μακαρίου Βασιλείου, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Σέλευκον αὐτῷ γραφεῖσιν Ἰάμβοις....» Πρβ. καὶ Bardenhewer, III, 224 ἀσυζητητὶ δεχόμενον τὸν Ἀμφιλόχιον συντάκτην τῶν πρὸς Σέλευκον Ἰάμβων. Ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα δὲ τῆς «Πρὸς Σέλευκον τὸν ἔκγονον Τραϊνοῦ τοῦ στρατηλάτου» ἐπιστολῆς καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν πρὸς «Παγχάριον», διάκονον Σίδης δογματικῆς ἐπιστολῆς, ἧς ἀποσπάσματα εὕρηνται παρὰ Migne, PG 39, 116 ἴδε: L. Saltet, La théélogie d' Amphiloque: Bulletin de littérature ecclés 1905, avril—mai, 121/7 καὶ F. Cavallera, Les fragments de St. Amphiloque dans l' Hodegos et le tome dogmatique d' Anastase le Sinaïte: Revue d' histoire ecclés. 8 (1907) 473/97. Πρβ. Bardenhewer, III, 223/4.—Μετὰ τὰ λεχθέντα καταλήγομεν εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα: α) Ὁ Σέλευκος πρὸς ὃν οἱ τοῦ Ἀμφιλοχίου ἴαμβοι καὶ ὁ «ἔκγονος Τραϊανοῦ τοῦ στρατηλάτου» εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτός· β) ἀμαρτυρήτως λέγεται ὑπό τινων «ἀνεψιὸς» τῆς Ὀλυμπιάδος· γ) εἰ καὶ μαρτυρίας δὲν ἔχομεν, θεωροῦμεν πιθανώτερον νὰ δεχθῶμεν τὸν Σέλευκον υἱὸν τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Νεβριδίου Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ὁ οἰκεῖος τοῦ Ἀμφιλοχίου τόνος πρὸς αὐτόν· δ) ἐὰν εὐσταθῇ ἡ ἡμετέρα γνώμη, ὅτι δηλ. ὁ Σέλευκος εἶναι υἱὸς τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Νεβριδίου, τότε ἔχομεν καὶ ἑτέραν χρονολογικὴν ἀπόδειξιν ὅτι οἱ ἴαμβοι θὰ ἐγράφησαν οὐχὶ πρὶν τοῦ 396 ἔτους, ὅτε ὁ Σέλευκος δεκαετὴς τοὐλάχιστον ἦτο καὶ τῆς ἐγκυκλίου

Κων]πόλει[1]. Καὶ τίθεται μὲν ὁ Terminus ante quem τοῦ θανάτου αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 403 καὶ 404, ἀλλ' ἀσφαλῶς ὁ Terminus post quem εἶναι τὸ 394 ἔτος τῆς τελευταίας γνωστῆς δημοσίας τούτου ἐμφανίσεως. Τὸ δυσχερὲς λοιπὸν χωρίον ἔχει οὐχὶ τὴν σημασίαν, ἣν ὁ σχολιαστὴς Κοσμᾶς ὁ μελῳδός, ὁ Ἱεροσολυμίτης ἀπέδωκεν, ἀλλὰ τὴν ἑξῆς: Ὁ Γρηγόριος δράττεται τῆς εὐκαιρίας, ὅπως καὶ ἐνταῦθα ἐπαινέσῃ τὴν εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον μετάταξιν τοῦ Ἀμφιλοχίου. Ταύτην δὲ ἀποδίδει ὁ Γρηγόριος εἰς τὰς ἰδίας ἐνεργείας καὶ παροτρύνσεις, σχὼν ἅμα ἐν τῷ ἔργῳ του συμβοηθὸν καὶ συμπαραστάτιδα τὴν πολιοῦχον τοῦ Ἰκονίου ἁγίαν Θέκλαν. Ὥστε τὸ χωρίον «τὸν ἔπεμψα Θεῷ, Θέκλῃ γε σὺν ἁγνῇ», ἔχει τὴν ἔννοιαν: «τὸν ὁποῖον ἐγὼ ὁ Γρηγόριος παρεκίνησα ν' ἀφιερωθῇ εἰς τὸν Θεόν, συμβοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἁγνῆς παρθένου, τῆς ἁγίας Θέκλης, ἥτις ὡς ἐξ Ἰκονίου τὴν καταγωγὴν ἕλκουσα καὶ ἄρα περὶ τῆς ἰδίας ἐπαρχίας ἀμέσως ἐνδιαφερομένη, ὅπως τὸν ἄξιον τοῦ Κυρίου ἀντιπρόσωπον ἀναδείξῃ, ἐφώτισε τὸν Ἀμφιλόχιον ν' ἀναδεχθῇ τὸ ὑψηλὸν τοῦ ἐπισκόπου ὑπούργημα». Ὁ Γρηγόριος φαίνεται νὰ ὑπῆρξε θερμὸς τῆς ἁγίας Θέκλης λάτρης, τὸν δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν σεβασμὸν ἀπέκτησεν ἴσως κατὰ τὴν πολυετῆ ἐν Σελευκείᾳ διαμονήν του, τῷ τόπῳ δηλονότι ἔνθα κυρίως ἕδρασε καὶ ἐξαιρέτως ἐτιμᾶτο ἡ ἁγία, ὡς ὁ βίος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, ὁ εἰς τὸν Γρηγόριον Νύσσης ἀποδιδόμενος, πληροφορῶν ἡμᾶς λέγει[2]: «Μετὰ τὴν αὐτῆς—δηλ. τῆς μητρὸς Νόννης—τελευτήν, τῆς Ἐκκλησίας ὑπανεχώρησε· καὶ καταλαβὼν τὴν Σελεύκειαν, τῷ παρθενῶνι τῆς πανάγνου Θέκλης ἐνδιαιτᾶται»[3].

παιδείας μόλις ἀρχόμενος. Ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ ἡμέτερος Ἀμφιλόχιος βλέπομεν πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γρηγορίου ὅτι ἔζη.

1. Ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν ἔτει 394 ἐν Κων/πόλει συνελθοῦσαν σύνοδον οὐ μόνον πρὸς διευθέτησιν τῆς ἔριδος μεταξὺ δύο ἐν Ἀραβίᾳ ἐπισκόπων, τοῦ Βαγαδίου καὶ τοῦ Ἀγαπίου, διεκδικούντων ἀμφοτέρων τὴν ἐπισκοπὴν Βόστρων, ἀλλὰ κυρίως διὰ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Ῥουφίνου ἐν Χαλκηδόνι ἐγκαινισθεῖσαν ἐκκλησίαν (πρβ. Holl σ. 41), ἀποδεικνύουν τὰ διασωθέντα πρακτικὰ τῆς συνόδου ταύτης, ἐν ᾗ οἱ διασημότεροι πατριάρχαι καὶ ἐπίσκοποι τῆς ἐποχῆς παρῆσαν—μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἔτι δὲ οἱ μητροπολῖται Καισαρείας Καππαδοκίας καὶ Παλαιστίνης, ὁ διαβόητος Γρηγόριος Νύσσης μετὰ τοῦ ἡμετέρου Ἀμφιλοχίου κ. ἄ.—ἐκδεδομένα παρὰ Mansi, Coll. Consil. III, 854 κ. ἑ.

2. Migne, PG 35, 273.

3. Θεωρῶ ἰδιαιτέρας σημειώσεως ἄξια τὰ ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ Κοσμᾶ περὶ τῆς Ὀλυμπιάδος λεγόμενα ἐν τῷ Ξϛ' (Migne, PG 38, 523/5) λόγῳ καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν στίχων 98—102 τοῦ πρὸς Ὀλυμπιάδα ἀφιερωμένου Ἔπους τοῦ Γρηγορίου, ὅθεν καὶ καταχωρίζω ταῦτα ἐνταῦθα: «Αὕτη ἐστὶν Ὀλυμπιὰς ἡ κατὰ τὸν Χρυσόστομον Ἰωάννην, ἐπὶ μὲν τῶν χρόνων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου κόρη τυγχάνουσα παρθένος ἔτι, καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἐν ἀκροάσει γενέσθαι κατηξιωμένη·

Πάντα τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα δίδουσιν ἔκτυπον τὴν εἰκόνα οὐ μόνον τῆς ἁγίας Ὀλυμπιάδος, ἀλλὰ καὶ τῆς συνετῆς καὶ ἐναρέτου ἀδελφῆς τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου, τῆς Θεοδοσίας, τὰ περὶ τοῦ βίου τῆς ὁποίας μὴ ἐπαρκῶς γνωστὰ ὄντα, εἰμὴ μόνον ἐκ τῶν λίαν εὐαρίθμων ἀνωτέρω καταχωρισθεισῶν πηγῶν, προσεπαθήσαμεν νὰ διαλευκάνωμεν καὶ κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν νὰ ἐπεκτείνωμεν.

διόπερ καὶ εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ἐλήλακεν ὕψος, ὡς τοιαύτη γενέσθαι οἷον ἂν αὐτὴν ὁ τῶν θεοφόρων χορὸς μεγαλαυχεῖ. Καὶ γὰρ καὶ Βασίλειος ὁ θεῖος καὶ Γρηγόριος ὁ τούτου ἀδελφὸς τῆς Ὀλυμπιάδος μνήμην ποιοῦνται, πολλοῖς αὐτὴν ἐγκωμίοις ἐξαίροντες, ὡς αὐτοῦ Γρηγορίου τοῦ Νυσσαέως ἔστιν ἀκοῦσαι ἐν τῇ βίβλῳ τῶν «Εἰς τοὺς μακαρισμοὺς» λόγων. Αὕτη μὲν οὖν τῶν Γρηγορίου τοῦ μεγάλου θεολόγου λόγων ἠξιωμένη, μέλλουσα πρὸς γάμον συνάπτεσθαι ἀνδρὶ (τοῦτο γὰρ ὑπὸ γονέων ποιεῖν ἠναγκάζετο· καὶ γὰρ ἦσαν τῶν ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ ὑφ' ἡλίῳ πλούτῳ προέχοντες καὶ ἀξιώμασιν), ὅμως τῶν θείων οὐκ ἐλιθάργησε διδασκαλιῶν. Τοῦτον οὖν τὸν λόγον δι' ἐπῶν πρὸς αὐτὴν ὁ Θεολόγος γεγράφηκεν. Πάσης δὲ σοφίας ἔμπειρος ἡ Ὀλυμπιάς, ὅπως χρὴ τῷ γάμῳ προσιέναι καὶ συζῆν τῷ ἀνδρί. Ἱκανῶς οὖν καταρτίσας αὐτὴν ὑπόδειγμα, τὴν ἀδελφὴν Ἀμφιλοχίου τοῦ τῆς Εἰκονιαίων (sic) ἐπισκόπου παράγει· αὕτη δὴ σοφὴ τὰ πάντα καὶ ταῖς κατὰ Θεὸν ἀρεταῖς διαφαίνουσα, ἣ καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα *ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων* ἤθεσι σεμνοῖς ὑποδεξαμένη διέπλασε· θηλυτέραν δὲ Χειρώνην ταύτην φησὶν ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἀχιλλέα παραδείγματος μεγαλαυχούμενος. Οὗτος γὰρ τεχθείς, Χείρωνι τῷ ἱπποκενταύρῳ τροφεῖ ὁμοῦ καὶ διδασκάλῳ παραδίδοται ὑπὸ Θέτιδος τῆς μητρός. Ὁ οὖν Χείρων λαβὼν τὸν Ἀχιλλέα, τοῖς ὀπισθίοις αὐτοῦ μέρεσι κατὰ τὸ ἱππικὸν ἐπικαθίσας ἔθος, ἐγύμναζεν τὰ πολεμικὰ καὶ μάλιστα διδάσκων τὴν τοξείαν· ὃν καὶ διέτρεφεν ἐλάφων μυελοῖς καὶ ἄλλων ζῴων· διὸ καὶ Ἀχιλλεὺς κέκληται μὴ μετασχὼν χειλοῦ (!)· χειλὸς γὰρ ἡ χορτώδης ὑπάρχει τροφή. Τὴν τοίνυν ἀδελφὴν Ἀμφιλοχίου Χειρώνην θηλυτέραν φησίν, ὅσον ἐν γυναιξὶν ὑπερέχουσαν, ἐκ τοῦ πατρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα δεξαμένην καὶ σεμνοῖς ἤθεσιν διαπλάσασαν. Ὡς γὰρ ὁ Χείρων ἔμπειρος ὢν τῶν πολεμικῶν, τοιοῦτον ἀνέδειξε τὸν Ἀχιλλέα παιδεύσας οἷος ἦν· οὕτω δὴ καὶ αὕτη τῶν κατὰ Θεὸν ἀρετῶν ἐργάτης τε οὖσα καὶ διδάσκαλος, τοιαύτην ἀνέδειξε τὴν Ὀλυμπιάδα· τοσοῦτον μεγάλοις παιδοτρίβαις τὸ προσμένειν, μέγαν τὸν παιδαγωγούμενον ἀπεργάζεται· ὡς ἔστιν ἀρχαίας ἐπιμνησθῆναι φράσεως, ὅτι μεγάλων διδασκάλων μεγάλοι γενήσονται καὶ οἱ μαθηταί. Ὥσπερ γὰρ ἁπαλὸς τυρὸς τοῦ καλάθου τὸν τύπον ἀναδέχεται, οὕτω δὴ τῶν διδασκάλων τοὺς τρόπους καὶ τὴν ἕξιν, καθ' ἥν, εἴτε νωθροί, εἴτε διεγηγερμένοι τύχοιεν οἱ μαθητευόμενοι ἀνατυποῦνται. Ταύτης δὲ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀδελφιδοῦς Σέλευκος ἦν, πρὸς ὃν τὴν ἰαμβικὴν ἐπιστολὴν Ἀμφιλόχιος γεγράφηκεν, ὡς ἀπὸ συνηθείας ὤν, θαῤῥῶν τε καὶ τὸν νέον πρὸς λόγους διεγείρων...».—Ἐκ τοῦ Κοσμᾶ λοιπὸν προέρχεται ἡ παρεξήγησις ὅτι «τῆς Ὀλυμπιάδος ἀδελφιδοῦς Σέλευκος ἦν», ἀλλὰ χωρὶς καὶ ν' ἀναφέρηται τίνος υἱὸς ἦτο ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Σέλευκος. Ἀλλ' ὅτι ὁ Κοσμᾶς δὲν ἀκριβολογεῖ ἐν ταῖς ἱστορικαῖς εἰδήσεσιν, ἐδείξαμεν ἤδη πολλάκις ἀνωτέρω.

4. ΚΑΙ ΕΤΕΡΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ

Περὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου, μητροπολίτου Ἰκονίου, τοῦ πρεσβυτέρου τέκνου τοῦ ὁμωνύμου πατρὸς Ἀμφιλοχίου καὶ τῆς Λιβίας, τὸν λόγον ἐποιησάμεθα ἀνωτέρω, καὶ τοσαῦτα μόνον, ὅσα ὁ πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς ἰδίας οἰκογενείας πρόσωπα δεσμὸς ὑπεχρέωνεν περὶ αὐτοῦ ἐξεθέσαμεν. Ἐνταῦθα κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ προσέτι, διασαφητικὰ καὶ ἐνδεικτικὰ τῆς συγγενείας τούτου πρὸς τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, συμπληροῦντα ἅμα καὶ τὰ ἀνωτέρω περὶ αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθέντα.

Ὅτι πατρὶς τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου ὑπῆρξεν ἡ Καππαδοκία συνάγεται καὶ ἐκ τῆς ΡΞΑ' (=161)[1] ἐπιστολῆς τοῦ μ. Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον ἐπὶ τῇ προβλήσει αὐτοῦ εἰς μητροπολίτην. Ὁ μ. Βασίλειος γράφει τῷ Ἀμφιλοχίῳ: «σὲ δὲ ἡ θρεψαμένη καὶ πρὸς τοσοῦτον ἀναβιβάσασα τῆς ἀρετῆς ὕψος οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τὴν γείτονα ὁρᾷ τῷ ἰδίῳ κόσμῳ σεμνυνομένην»[2]. Ἐν συνεχείᾳ δ' ἐπάγεται: «Ἐπειδὴ δὲ εἷς λαὸς πάντες οἱ εἰς Χριστὸν ἠλπικότες, καὶ μία Ἐκκλησία νῦν οἱ Χριστοῦ, κἂν ἐκ διαφόρων τόπων προσαγορεύηται, χαίρει καὶ ἡ πατρὶς καὶ εὐφραίνεται ταῖς τοῦ Κυρίου οἰκονομίαις, καὶ οὐχ ἡγεῖται ἕνα ἄνδρα ἐζημιῶσθαι, ἀλλὰ δι' ἑνὸς Ἐκκλησίας ὅλας προσειληφέναι»[3]. Ἐπίσης ὁ Ἱερώνυμος ἐν ἐπιστ. 83 Ad Magnum κατατάσσει τοὺς μεγάλους Πατέρας Βασίλειον, Γρηγόριον Ναζιανζηνὸν καὶ Ἀμφιλόχιον μεταξὺ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀπορεῖ τίνα τῶν τριῶν τούτων πρῶτον νὰ θαυμάσῃ[4]. Ὁ Γρηγόριος Ναζ., ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, ἐν ἐπιτ. ΡΕ' (=105)[5], ὀνομάζει πατρίδα τοῦ Ἀμφιλοχίου πατρὸς τὴν Διοκαισάρειαν: «Ἡ Διοκαισαρέων μύρατο πάτρα φίλη». Πιθανώτατα αὕτη ὑπῆρξεν ἅμα πατρὶς καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ.

Ἡ κυρία αἰτία τῆς ὑπὸ μερίδος ἐπιστημόνων ἀρνήσεως τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου εἶναι, ὡς ἐν

1. Migne, PG 32, 629.

2. Ἡ Καππαδοκία ἐγειτνίαζε συνορεύουσα πρὸς τὴν Λυκαονίαν, ἧς πρωτεύουσα ἦτο τὸ Ἰκόνιον. Ἴδε *Ernest Honigmann,* Le Synekdèmos d'Hieroklès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre. Bruxelles 1939 χάρτην Nr. Γ'. W. Ramsay, Die historical geography of Acia minor. London 1890. Pauly—Wissowa—Kroll—Mittelhaus, RE, IX, 990 (Ruge) και X, 1910 17. *William Emmett Gwatkin,* Cappadocia as a Roman procuratorial province [The Univ. of Missuri Studies, τ. V, nr. 4], Columbia 1930. *D. Vaglieri,* Dizion. epigr., II, μέρος I, Roma 1900 σ. 95-100.

3. Migne, PG 32, 629.

4. Migne, PL 22, 235—1221 καὶ ἐκδ. Βιενναίας Ἀκαδημίας τ. 54—56. Ἐπιστ. 70 ad Magnum. Ὅρα καὶ ἐπιστ. 83.

5. Migne, PG 38, 66.

ἀρχῇ τῆς ἡμετέρας μελέτης εἴπομεν, ἡ ἀσάφεια μεθ' ἧς ὁ Γρηγόριος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ τοῖς ποιήμασί του ὁμιλεῖ περὶ Ἀμφιλοχίου, οὐδαμοῦ τὸν πρὸς αὐτὸν συγγενικὸν δεσμὸν ῥητῶς κατονομάζων, ἁπλῶς δὲ τοῦτον προσφωνῶν καλεῖ «υἱόν», «αἰδεσιμώτατον», «ἱερώτατον» κλπ. Ἀλλ' ἡ εὔλογος ἄλλως ἀντίρρησις αὕτη ἀναιρεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Γρηγόριος τοὺς ἰδίους ἀκριβῶς τίτλους καὶ τὰς αὐτὰς προσφωνήσεις μεταχειρίζεται καὶ δι' ἀποδεδειγμένους συγγενεῖς αὐτοῦ. Οὕτω τὸν Νικόβουλον, ἀνεψιὸν ἐκ τῆς ἀδελφῆς Γοργονίας, καλεῖ «υἱὸν» αὐτῷ τῷ Ἀμφιλοχίῳ ἐπιστέλλων καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ «υἱὸν» ἀμφοτέρων· ἔστω καὶ τοῦτο δεῖγμα τῆς καὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου συγγενείας μετὰ τοῦ Νικοβούλου. Ἰδοὺ αὐταῖς λέξεσι πῶς ἐκφράζεται ὁ Γρηγόριος τῷ Ἀμφιλοχίῳ γράφων περὶ Νικοβούλου: «Ὁ γὰρ υἱὸς ἡμῶν Νικόβουλος ἐν ταραχαῖς ἀδοκήτοις, παρ' ὧν ἥκιστα ἂν ᾠήθη τις ἔχειν πράγματα. Διὰ τοῦτο ἀξιοῦμεν παρεῖναι, καὶ βοηθεῖν ἡμῖν ὡς τάχιστα, καὶ συνδικάσοντα καὶ συνηγορήσοντα, εἰ εὕροις ἀδικουμένους» [1]. Ὅτι ὁ Νικόβουλος οὗτος ἦτο σύζυγος τῆς Ἀλυπιανῆς, θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Γρηγορίου Γοργονίας καὶ τοῦ Ἀλυπίου καὶ ἄρα γαμβρὸς τοῦ γρηγορίου ἐκ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ, ἀποδεικνύουν αἱ ἐπιστολαὶ 195 καὶ 196 [2]. Ἀλλ' ἐκτενέστερον περὶ Νικοβούλου διαλαμβάνομεν κατωτέρω. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ ΙΓ' τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον εἶναι ἀκριβῶς ἡ παρασχοῦσα τὰ περισσότερα ἐπιχειρήματα εἰς τοὺς ἀρνητὰς τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ Γρηγορίου καὶ Ἀμφιλοχίου. Διότι ὁ Γρηγόριος ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ λέγει: «Ἡμεῖς τοίνυν κρατήρων μὲν ἀλλήλοις οὐ κεκοινωνήκαμεν, οὐδέ γε πολλὰ συγγεγόναμεν ἀλλήλοις (καίτοι ἐχρῆν παντὸς μᾶλλον, καὶ δι' ἡμᾶς αὐτούς, καὶ διὰ τὴν ἐκ πατέρων φιλίαν), τὴν ἐπὶ τῶν ἔργων δὲ ἀπαιτοῦμεν εὔνοιαν». Ἐκ τῶν λόγων λοιπὸν τούτων τοῦ Γρηγορίου εἴκασαν ὅτι, ἐὰν ὁ Γρηγόριος ἦτο πράγματι συγγενὴς τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν θὰ ἔλεγε α) ὅτι δὲν συνανεστρέφοντο πολὺ μεταξύ των καὶ β) δὲν θὰ ἐπέκρινε τὸ μὴ γενόμενον τοῦτο, ὡς μὴ ὀρθὸν ἕνεκα τοῦ φιλικοῦ δεσμοῦ τῶν γονέων των, ἀλλὰ θὰ ἐτόνιζεν, ἐὰν ὑφίστατο τῷ ὄντι συγγενείας δεσμός, τὸν δεσμὸν τοῦτον. Προσεκτικωτέρα ἐν τούτοις μελέτη τῶν λόγων τοῦ Γρηγορίου ἀναιρεῖ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τούτους. Ὁ Γρηγόριος προτάσσει ὡς λόγον οἰκειοτέρας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Ἀμφιλοχίου ἀναστροφῆς τὸ «καὶ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς», ἤτοι, ὡς ἐγὼ ἐννοῶ τὴν φράσιν, «καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους» ἔπρεπε λόγῳ τῆς συγγενείας ἡμῶν στενώτεροι μεταξὺ ἡμῶν δεσμοὶ νὰ προϋπῆρχον, ἀλλ' ἅμα τοσοῦτο μᾶλλον «καὶ διὰ τὴν ἐκ πατέρων φιλίαν», θεωρῶν τὸν μεταξὺ τῶν ἰδίων γονέων φιλικὸν δεσμόν, λόγῳ ἀρχῶν καὶ ἤθους, ἀνώτερον τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ, ὃν οὔτε κἂν κατονομάζει. Καὶ ὅτι οὕτως ἔχουν

1. Migne, PG 37,45B.
2. Migne, PG 37, 317/20.

τὰ πράγματα φαίνεται καὶ συνάγεται ἐξ ἑτέρων ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον. Οὕτως ἐν τῇ περιφήμῳ ἐπιστολῇ του ΞΓ', τῇ ἐπισταλείσῃ τῷ Ἀμφιλοχίῳ πατρί, τὰς ἑξῆς ἰσχυρὰς ἐνδείξεις τοῦ ὑφισταμένου συγγενικοῦ ἀμφοτέρων δεσμοῦ καρπούμεθα. Ζητῶν ὁ Γρηγόριος ν' ἀναιρέσῃ τὰς ἐναντίον του αἰτιάσεις τοῦ Ἀμφιλοχίου ἐπὶ ἀπωλείᾳ τοῦ εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον μεταλλαγέντος καὶ εἰς Μητροπολίτην ἀνυψωθέντος, τῇ παρακινήσει τοῦ Γρηγορίου, υἱοῦ του Ἀμφιλοχίου, τοῦ μόνου προστατεύσοντος ἐν τοῖς γηρατίοις αὐτοῦ, λέγει: «Σὺ δὲ τῇ πληγῇ πληγὴν ἐπιβάλλεις αἰτιώμενος ἡμᾶς, ὡς πυνθάνομαι, καὶ νομίζων ἀμελεῖσθαι τὸν σὸν υἱόν, ἡμέτερον δὲ ἀδελφόν, ἢ καὶ προδεδόσθαι παρ' ἡμῶν, ὃ βαρύτερον· ἀλλὰ μὴ τῆς ζημίας ἡμᾶς ἐπαισθάνεσθαι, ἣν ἐζημίωνται πάντες μὲν καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς, ἐγὼ δὲ πάντων μᾶλλον, ὁ καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς ζωῆς ἐν ἐκείνῳ θέμενος, καὶ μόνον ἔρεισμα, μόνον δὲ σύμβουλον ἀγαθόν, μόνον δὲ κοινωνὸν εὐσεβείας ὑπολαμβάνων»[1]. Προηγουμένως ἤλεγξεν εὐγενῶς καὶ εὐσχήμως τὸν Ἀμφιλόχιον ὁ Γρηγόριος, διότι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πένθους τῆς μεταλλάξεως τοῦ υἱοῦ του εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον κατεχόμενος, ἐλησμόνησε νὰ συλλυπηθῇ τῷ Γρηγορίῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ: «Ἀλγεῖς; ἐγὼ δὲ τρυφῶ δηλονότι. Δακρύεις; ἐγὼ δέ, ὡς δέ, ὡς ὁρᾷς, πανηγυρίζω, καὶ τοῖς παροῦσι καλλωπίζομαι. Ἢ σὲ μὲν υἱὸς λυπεῖ δι' ἀρετὴν ἁρπαζόμενος, καὶ τιμώμενος, καὶ δεινὸν εἰ μὴ παρέσται σοι καὶ γηρωκομήσει καὶ τὰ εἰκότα θεραπεύσει κατὰ τὸ σύνηθες; ἐμὲ δὲ οὐκ ἀνιᾷ πατὴρ τὴν τελευταίαν ἐκδημίαν ἀφ' ἡμῶν ἐκδημήσας, ἐξ ἧς οὐκέτι πρὸς ἡμᾶς ἀναλύσει, οὐδὲ παρ' ἡμῶν ὀφθήσεται. Εἶτα ἡμεῖς μὲν οὐδὲν ἐγκαλοῦμεν, οὐδὲ τὴν ὀφειλομένην ἀπαιτοῦμεν παραμυθίαν, εἰδότες ὅτι τὰ ἴδια κακὰ καιρὸν οὐ δίδωσι τοῖς ἀλλοτρίοις σχολάζειν· οὐδὲ γὰρ οὕτω τίς ἐστι φιλικὸς καὶ φιλόσοφος, ὥστε ὑπεράνω τῶν παθῶν εἶναι, καὶ παρακαλεῖν ἄλλον, αὐτὸς δεόμενος παρακλήσεως». Δὲν εἶναι, νομίζομεν, δυσχερὲς νὰ συναγάγῃ τις τὰ ὑπὲρ τοῦ θέματος συνηγοροῦντα συμπεράσματα ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Γρηγορίου. Καὶ ἐν πρώτοις πῶς θὰ ἐτόλμα ὁ Γρηγόριος νὰ ἐλέγξῃ τὸν Ἀμφιλόχιον ἐπὶ παραβάσει «ὀφειλομένης» παραμυθίας ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ πατρός του, ἂν μὴ συγγενείας δεσμὸς ἐδικαιολόγει τὸ παράπονον αὐτοῦ τοῦτο; Καὶ πῶς ἐπίσης θὰ ἠδύνατο ὁ Γρηγόριος νὰ καλῇ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμφιλοχίου «ἡμέτερον ἀδελφὸν» καὶ τὴν εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον μεταλλαγὴν τούτου νὰ θεωρῇ ζημίαν, «ἣν ἐζημίωνται πάντες μὲν καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς, ἐγὼ δὲ πάντων μᾶλλον», καὶ νὰ ὑπολαμβάνῃ τοῦτον «μόνον ἔρεισμα, μόνον δὲ σύμβουλον ἀγαθόν, μόνον δὲ κοινωνὸν εὐσεβείας», ἅμα δὲ «καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς ζωῆς ἐν ἐκείνῳ θέμενος»; Πάντα ταῦτα εὐχερῶς ἑρμηνεύονται καὶ κατανοοῦνται, ἂν ὁ ὑποτιθέμενος συγγενικὸς δεσμὸς Γρηγορίου καὶ Ἀμφιλοχίου ὡς βέβαιος θεωρῆται.

1. Migne, PG 37, 124B.

Ἐνδείξεις τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ Γρηγορίου καὶ Ἀμφιλοχίου ἐμπεριέχει καὶ ἡ πρὸς Θεμίστιον[1] ΚΔ' ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου ὑπὲρ τοῦ Ἀμφιλοχίου, ἐμπεριστάτου ὄντος. Γράφει ὁ Γρηγόριος: «Λόγοι τὸ κινδυνευόμενον· καὶ σὸς ὁ καιρός, εἴπερ βασιλεὺς σὺ τῶν λόγων. Καὶ πρός γε σὺ φίλος πατρόθεν ὁ ἐμὸς Ἀμφιλόχιος. Προσθήσω δέ, ὅτι καὶ τοιοῦτος, οἷος μήτε γένος πατέρων αἰσχύνειν, μήτε τὴν ἡμετέραν φιλίαν, εἰ μὴ φαῦλος ἐγὼ τῶν τοιούτων κριτής». Τὸ χωρίον εἶναι ἀξιοπρόσεκτον, ὡς παρέχον ἱκανὰς ἐνδείξεις, εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα ἀφορώσας καὶ δὴ καὶ α) Ὅτι ὁ Θεμίστιος ὑπῆρξε φίλος τοῦ Ἀμφιλοχίου πατρὸς— «σοὶ φίλος πατρόθεν»· β) ὅτι τὸν Ἀμφιλόχιον υἱὸν καλεῖ ὁ Γρηγόριος «ἐμόν», ἀκριβῶς ὡς πράττει, προκειμένου περὶ πεφιλημένων καὶ συγγενῶν αὐτῷ προσώπων· γ) ὅτι θεωρεῖ τὸν Ἀμφιλόχιον υἱὸν καὶ ἕνεκα τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ καὶ ἕνεκα τῶν ἐξαιρέτων αὐτοῦ χαρισμάτων καὶ προσόντων καὶ δὴ καὶ τῆς ῥητορικῆς ἱκανότητος τοιοῦτον, οἷον «μήτε γένος πατέρων αἰσχύνειν, μήτε τὴν ἡμετέραν φιλίαν». Μεταχειρίζεται δὲ τὸν πληθυντικὸν «πατέρων γένος» ἀπὸ προθέσεως, διότι καὶ τοῦ ἑαυτοῦ γένους τὴν τιμὴν ἤθελε νὰ συμπεριλάβῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀξίου καὶ ἐναρέτου Ἀμφιλοχίου. Θέλει δηλ. ὁ Γρηγόριος νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ συνιστάμενος Ἀμφιλόχιος ἀνεδείχθη ἄξιος τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ γένους, ὥστε οὐ μόνον νὰ μὴ καταισχύνῃ τὴν πατρόθεν φιλίαν τοῦ Θεμιστίου, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Θεμίστιον καὶ ἑπομένως δι' ἕνα τοσοῦτον ἄξιον καὶ ῥήτορα καὶ ἐνάρετον νέον δίκαιον εἶναι νὰ ἐπέμβῃ ὁ Θεμίστιος καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐμπεριστάτου ὄντος, νὰ μεσιτεύσῃ καὶ τὰ πρέποντα νὰ ἐνεργήσῃ. Τέλος ἄξιον σημειώσεως θεωροῦμεν καὶ τοῦτο· ὅτι δηλ. ὁ Γρηγόριος διὰ πάντα τὰ προσφιλῆ αὐτοῦ πρόσωπα καὶ τὰ διὰ στενοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ μετ' αὐτοῦ συνδεόμενα, κατὰ προτίμησιν διὰ τῶν οἰκείων αὐτῷ προσφωνήσεων «υἱός», «ἀγαπητός», «ἐμὸν κλέος», «ἐμὸν κάλλος» κ.λ.π. προσηγόρευε. Τοῦτο δ' ἔπραττε καὶ τῆς ἡλικίας ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ χάριν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος. Ὥστε ἡ ἁπλῆ παρασιώπησις ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ ὑπάρχοντος τυχὸν συγγενικοῦ δεσμοῦ του μετά τινων προσώπων, διὰ τῶν ἀνωτέρω καὶ μόνον προσφωνήσεων προσαγορευομένων, οὐδεμία ἀπόδειξις εἶναι τῆς μὴ ὑπάρξεως καὶ συγγενικοῦ δεσμοῦ.

(Συνεχίζεται)

---

1. Migne, PG 37, 60B. Περὶ τοῦ περιφήμου σοφιστοῦ Θεμιστίου (ca. 317/88) ἴδε Christs—Schmid—Stählin, Gesch. der griech. Lit. München 1924 II. 2, 1004 ἔνθα καὶ βιβλιογραφία.